



## ЗМІСТ

1. Методологія .....	2
2. Соціально-демографічні характеристики .....	3
3. Причини перетину лінії розмежування .....	3
4. Частота перетину .....	5
5. Час та витрати на перетин лінії розмежування .....	6
6. Фактори занепокоєння під час перетину лінії розмежування .....	8
7. Оцінка умов очікування .....	9
8. Рекомендації .....	11



Фото: Микита Юренєв (УВКБ ООН)

# ВСТУП

Громадська організація «Фундація.101» з вересня 2015 року втілює ініціативу «Прифронтова інспекція». Метою ініціативи є моніторинг дотримання прав людини на контрольних пунктах в'їзду-виїзду (КПВВ) лінії зіткнення, санітарного стану КПВВ і вивчення громадської думки щодо роботи перевіряючих органів та проблем, з якими стикаються громадяни при перетині лінії розмежування.

Проект здійснюється у тісній співпраці з офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Донецькою обласною військово-цивільною адміністрацією та за підтримки People's Project, Агентства США з міжнародного розвитку, Агентства ООН у справах біженців та Дитячого фонду ООН.

У рамках ініціативи «Прифронтова інспекція» ГО «Фундація.101» також розпочала проведення опитування громадян на чотирьох КПВВ в Донецькій області. У цій публікації наведені результати аналізу опитування, а також власних спостережень спостерігачів в рамках моніторингових візитів.

*Зміст цієї публікації є винятковою відповідальністю ГО «Фундація.101» та не може використовуватися, щоб відобразити точку зору жодного із зазначених партнерів.*

## 1. МЕТОДОЛОГІЯ

Аналітичний звіт ґрунтується на опитуванні осіб, які перетинають лінію зіткнення через контрольні пункти в'їзду-виїзду (КПВВ) в Донецькій області, а також на спостереженнях моніторів громадської організації «Фундація.101» під час моніторингових візитів на КПВВ.

Опитування здійснювалось з метою отримання зрізу щодо актуального стану речей та виявлення основних тенденцій при перетині чотирьох КПВВ: «Зайцеве», «Мар'їнка», «Гнутове» і «Новотроїцьке» з 15 серпня по 31 вересня 2016 року. В рамках дослідження було опитано 3 842 респондента.

Методика збору даних на усіх КПВВ була однаковою, з використанням опитувальника, розробленого Агентством ООН у справах біженців спільно з громадською організацією «Фундація.101». Анкета містила 29 запитань з одним або кількома варіантами відповіді. Усі опитуванні були поінформовані про мету дослідження, анкетування велося анонімно.

Опитування проводилось моніторами ГО «Фундація.101» серед осіб, які очікували у черзі на КПВВ на прилеглий до контрольного пункту території. В анкетуванні брали участь люди, що подорожували як в бік території, яка контролюється українським урядом, так і в бік неконтрольованої території. Опитування проводилося шляхом особистої бесіди з людьми в транспортних засобах, які очікували перетину лінії розмежування, а також людей, які перетинали КПВВ громадським транспортом.

Військовослужбовці не супроводжували інтерв'юєрів. Перебування співробітників ГО «Фундація.101» на КПВВ з метою дослідження було узгоджене з українськими органами влади.

Моніторингові візити здійснювались спостерігачами ГО «Фундація.101» на кожен з чотирьох вказаних КПВВ двічі на тиждень. Спостерігачі фіксували умови перевірки громадян співробітниками Державної прикордонної служби України та Державної фіскальної служби України, санітарний стан КПВВ, екстрені випадки тощо.



## 2. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

З 15 серпня по 31 вересня 2016 року інтерв'юери ГО «Фундація.101» в рамках дослідження опитали 3 842 респондента. З них 58% — чоловіки, 42% — жінки.

На кожному КПВВ було опитано понад 850 осіб: на КПВВ «Зайцеве» — 1046 осіб, на КПВВ «Мар'їнка» — 968 осіб, на КПВВ «Новотроїцьке» — 956 осіб, та на КПВВ «Гнучове» — 872 особи<sup>1</sup>.

Серед респондентів 55,7% (2130 особи) рухались в бік території, що контролюється українським урядом, та 44,3% (1894 особи) — в бік тимчасово окупованої території.

14% опитаних перетинали лінію розмежування з неповнолітніми дітьми.

За результатами опитування 3,2% людей, які перетинають лінію розмежування — це найбільш вразливі особи, зокрема особи з особливими потребами та особи з незадовільним станом здоров'я.

З усіх опитаних 88,5% до початку конфлікту проживали на території, яка наразі є тимчасово неконтрольованою, і 11,5% — на території, підконтрольній українському уряду. На сьогоднішній день 76% опитаних проживають на непідконтрольній території, тоді як 24% — на території, підконтрольній українському уряду.

18% опитаних переселилися з початку конфлікту на сході України, 21,8% з цієї кількості повернулися назад. Серед причин повернення найчастіше називають стабілізацію на постійному місці проживання (92%), неможливість знайти роботу (19%) та дорогу оренди житла (13%). 1% опитаних серед причин, що спонукали повернутись на постійне місце проживання, назвали погане ставлення з боку місцевого населення. Причини повернення співпадають з основними ризиками, з якими внутрішньо переміщені особи (ВПО) стикаються при переміщенні: відсутність джерел доходів, висока вартість оренди житла та комунальних послуг.

## 3. ПРИЧИНИ ПЕРЕТИНУ ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ

Вказуючи причину перетину лінії зіткнення, респонденти могли обрати одразу кілька варіантів. Найчастіше громадяни здійснюють подорожі з метою відвідати родичів (37%), причому чверть цієї категорії зазначає, що жили разом зі своїми родичами до початку конфлікту на сході України.

На другому місці серед причин перетину лінії зіткнення знаходиться здійснення покупок (27%). Громадяни, які направляються за покупками, в 95% випадках їдуть придбати їжу, в 35% випадках — ліки, в 30% — одяг, в 9% — інші товари (зокрема дитячі товари, шкільне приладдя, будівельні матеріали або побутову техніку). Понад половина респондентів намагаються купити принаймні дві категорії товарів, а 12% — їжу, ліки та одяг за один раз.

На третьому місці серед причин перетину лінії зіткнення — отримання пенсії або інших соціальних виплат. 22% опитаних перетинають КПВВ саме з цією метою.

11-12% опитаних їдуть на роботу або відвідати свою власність відповідно. Частина опитаних їдуть з метою оформити або забрати документи (7%), отримати лікування для себе або своїх рідних (6%), зняти готівку в банку чи банкоматі (6%), направляються на навчання (5%) або переїжджають на постійне місце проживання (3%). Цікавим є той факт, що 40% усіх, хто має іншу причину перетину лінії зіткнення, прямують на відпочинок або з відпочинку.

<sup>1</sup> В першому півріччі 2016 року КПВВ «Зайцеве» в обидва боки перетнуло 1,34 мільйони осіб, КПВВ «Мар'їнка» — 1,103 мільйони, КПВВ «Новотроїцьке» — 1,049 мільйони, КПВВ «Гнучове» — 620 тисяч осіб. Дані оприлюднені ГО «Фундація.101»: <http://101.ua/news/20160916>

## ПРИЧИНИ ПЕРЕТИНУ ЛІНІЇ ЗІТКНЕННЯ



Враховуючи значні часові та фінансові ресурси<sup>2</sup>, які громадяни витрачають на перетин лінії зіткнення, деякі з них намагаються поєднувати кілька справ в одній подорожі. Зокрема, понад третина опитаних зазначили, що до перетину лінії зіткнення їх спонукало 2-3 причини.

Аналіз отриманих статистичних даних, з урахуванням теперішнього місця проживання опитуваних, демонструє проблеми, з якими стикаються ті, хто живе на неконтрольованій урядом території і повинен перетинати лінію розмежування для отримання доступу до базових товарів і послуг.

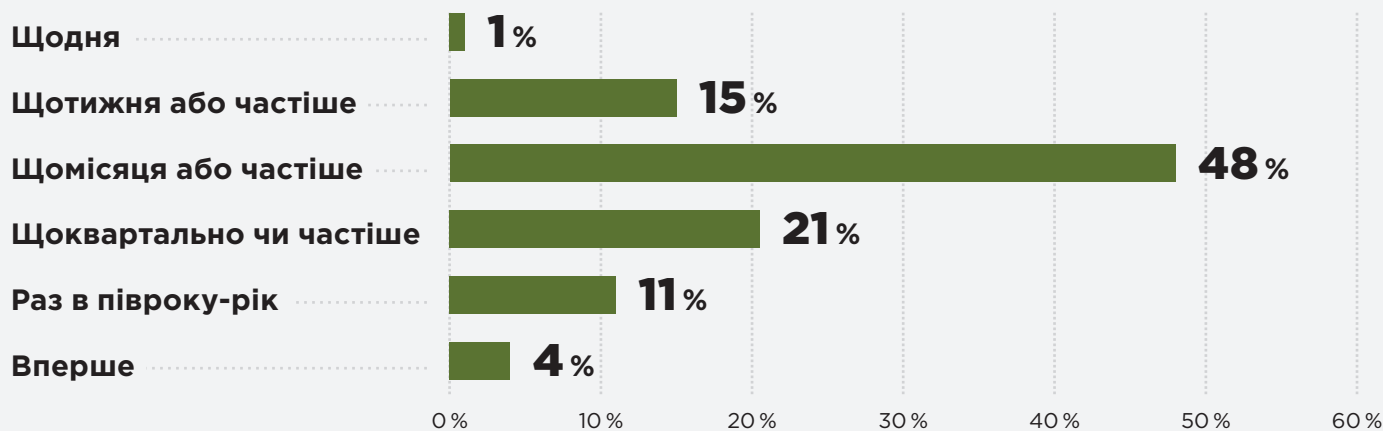
34,3% опитаних, які проживають на непідконтрольній уряду території, перетинають лінію розмежування з метою придбання продуктів харчування, одягу чи ліків, в той час, як лише 2,7% тих, хто живе на підконтрольній уряду території, вказали покупки як причину перетину. Ті, хто живе на непідконтрольній уряду території, частіше, порівняно до жителів підконтрольної території, перетинали лінію розмежування з метою вирішення питань, пов'язаних із документами (5,8% порівняно до 1%).

Найсуттєвіші відмінності у причинах перетину лінії розмежування жителів підконтрольної та непідконтрольної урядом територій стосуються питань, пов'язаних із розділенням сімей, житлом, землею та майном. Лише 3% тих, хто живе на непідконтрольній території, причиною перетину вказали «перевірку стану майна/нерухомості», на протипагу 40% жителів підконтрольної уряду території вказали це як причину перетину. Крім того, жителі підконтрольної території майже втричі частіше перетинають лінію розмежування з метою відвідування родичів, ніж жителі неконтрольованої території (74,5% проти 25%).

<sup>2</sup> 53% респондентів витрачають на дорогу до 200 грн, 43% — від 200 до 500 грн. Див. розділ «Час та витрати на перетин лінії розмежування».

## 4. ЧАСТОТА ПЕРЕТИНУ

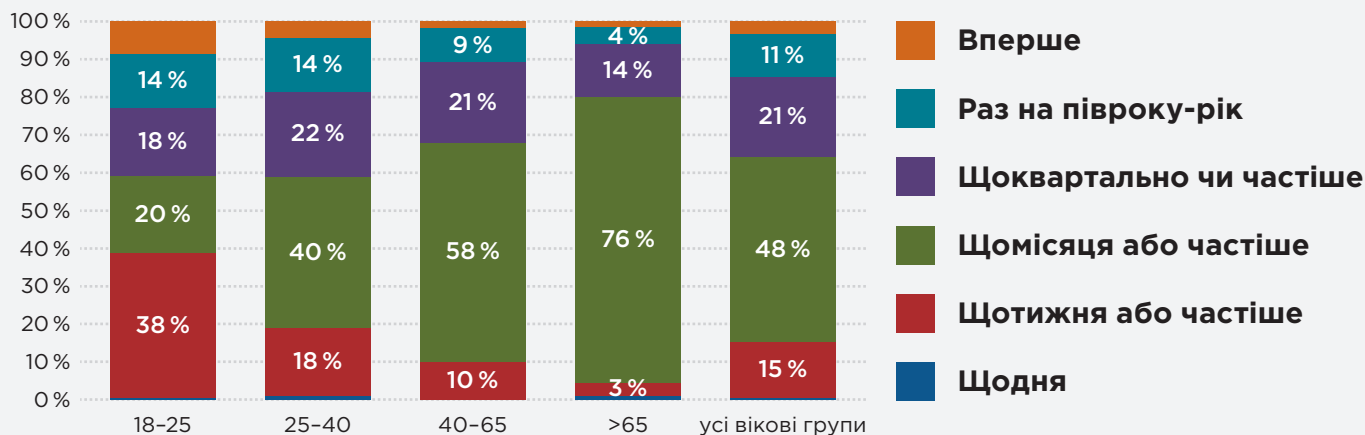
### ЯК ЧАСТО ВИ ПЕРЕТИНАЄТЕ ЛІНІЮ ЗІТКНЕННЯ?



Майже половина опитаних подорожують через лінію розмежування щомісяця або трохи частіше. 15% респондентів подорожують щотижня і частіше та 1% подорожує щодня. 21% опитаних перетинають лінію розмежування щоквартально або трохи частіше, 11% раз на півроку-рік і 4% опитаних перетинали лінію розмежування вперше.

Основним соціально-демографічним показником, який впливає на частоту перетину, є вік людини.

### ЯК ЧАСТО ВИ ПЕРЕТИНАЄТЕ ЛІНІЮ ЗІТКНЕННЯ? (ВІКОВИЙ РОЗПОДІЛ)

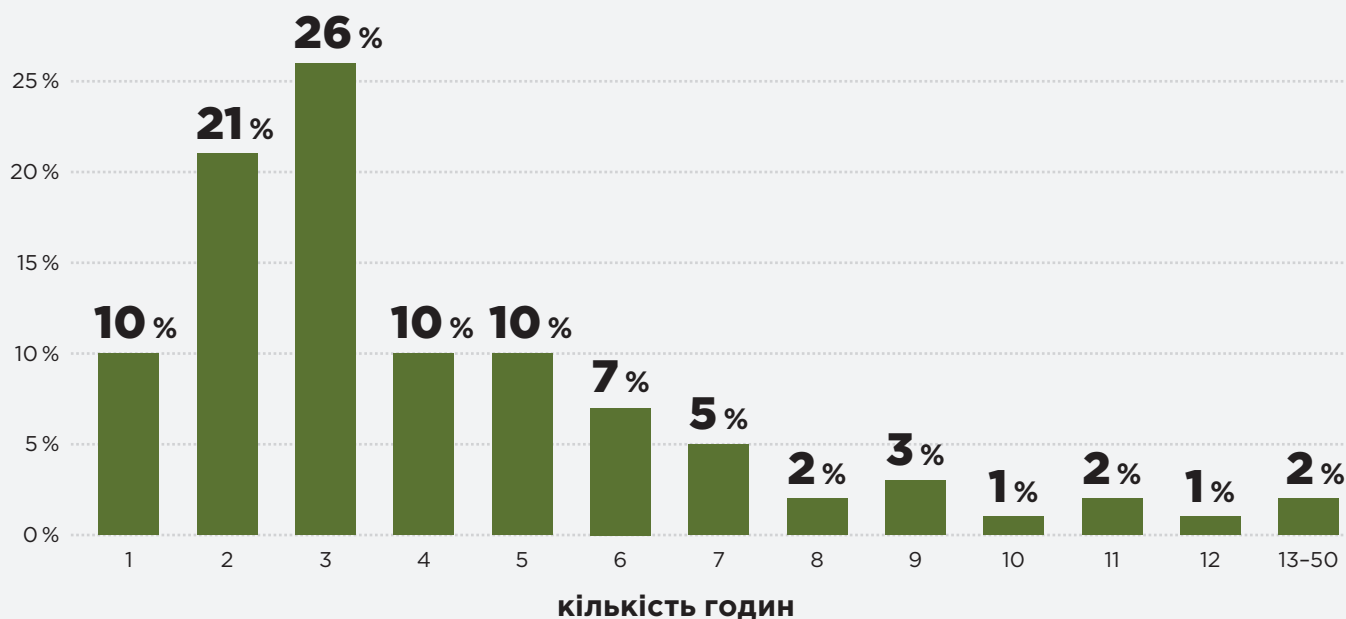


Опитані особи молодого віку (18-25 років) подорожують найбільш регулярно. 38% респондентів цієї вікової групи подорожують щотижня або частіше. Тоді як особи пенсійного віку перетинають лінію зіткнення переважно раз на місяць. Така регулярність серед осіб пенсійного віку, найімовірніше, пов'язана з потребою отримати пенсійні виплати. На запитання про заплановану тривалість перебування більшість респондентів (48,6%) відповіли, що планують залишатися з того чи іншого боку лінії розмежування одну добу чи менше; 40,1% — тиждень чи менше, а 6,7% — місяць або менше. Ті, хто перетинає лінію розмежування на термін до 24 годин, уточнювали, що мають на меті: здійснення покупок (41%), отримання пенсії (36%), відвідання родичів (23%), вирішення проблем з документами (6%).

## 5. ЧАС ТА ВИТРАТИ НА ПЕРЕТИН ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ

В цьому блоці питань громадян опитували щодо їх часових та фінансових витрат на перетин лінії розмежування, а також щодо проблем, пов'язаних з неможливістю перетнути КПВВ.

### СКІЛЬКИ ГОДИН ВИ ВИТРАТИЛИ НА ПЕРЕТИН УСІХ КПВВ МИНУЛОГО РАЗУ?



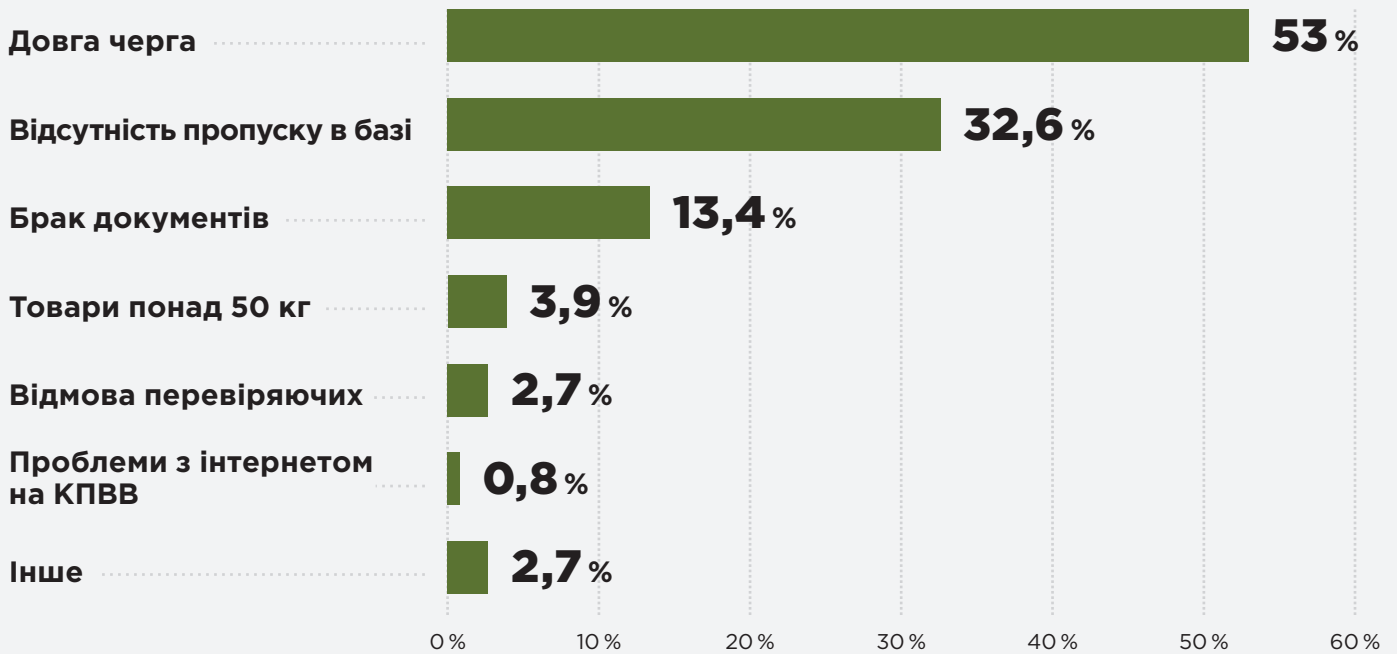
Більшість опитаних провели від 1 до 5 годин для перетину усіх КПВВ та блокпостів на своєму шляху через лінію розмежування протягом минулої подорожі. При цьому 10% опитаних змогли перетнути лінію розмежування за годину, 21% — за дві години, 26% — за три години, і по 10% за чотири та п'ять годин відповідно. Ще 16% респондентів в середньому проводили від шести до дев'яти годин на перетин, а 6% витрачали десять і більше годин для подолання шляху через лінію розмежування.

В середньому громадяни витрачали 4,2 години на дорогу через усі КПВВ та контрольні пункти, востаннє перетинаючи лінію розмежування.

**17% респондентів повідомляли, що бували в ситуації, коли їм не вдалось перетнути лінію розмежування.**

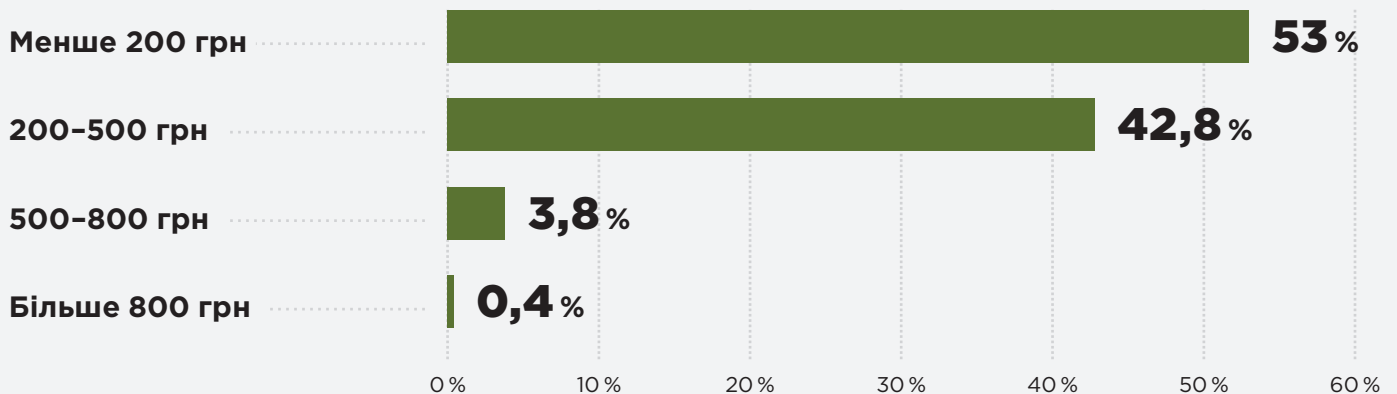
Неможливість перетнути лінію розмежування та КПВВ протягом одного дня, зазвичай, пов'язана з довгими чергами (53%), відсутністю перепустки громадянина в базі даних (33%) або ж браком документів, які громадянин повинен надати (13%). У 10% випадків неможливість перетнути лінію розмежування була пов'язана з іншими проблемами, зокрема наявністю у людини заборонених товарів або товарів вагою понад 50 кг, що заборонено «Тимчасовим порядком здійснення контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів і вантажів (товарів) вздовж лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей», необґрунтованою відмовою перевіряючих органів пропускати громадянина, проблемою з Інтернет-зв'язком на КПВВ, що унеможлиблює перевірку наявності перепустки громадянина в базі даних, або ж з іншими проблемами.

## З ЯКИХ ПРИЧИН ВАМ НЕ ВДАЛОСЬ ПЕРЕТНУТИ ЛІНІЮ РОЗМЕЖУВАННЯ?



У випадку, коли людина не встигала перетнути КПВВ до його закриття, 50% опитаних повертались назад, 42% — ночували в машині, 6% — залишалися на ніч у родичів або знайомих і ще 2% зупинялися в гуртожитку, готелі або орендували квартиру. Ситуація, коли люди лишаються ночувати поблизу блокпостів, викликає занепокоєння, враховуючи нестабільну ситуацію з безпекою та регулярні обстріли. Ситуація ускладнюється тим, що велика кількість подорожуючих є найбільш вразливими особами, а умови очікування біля блокпостів є незадовільними.

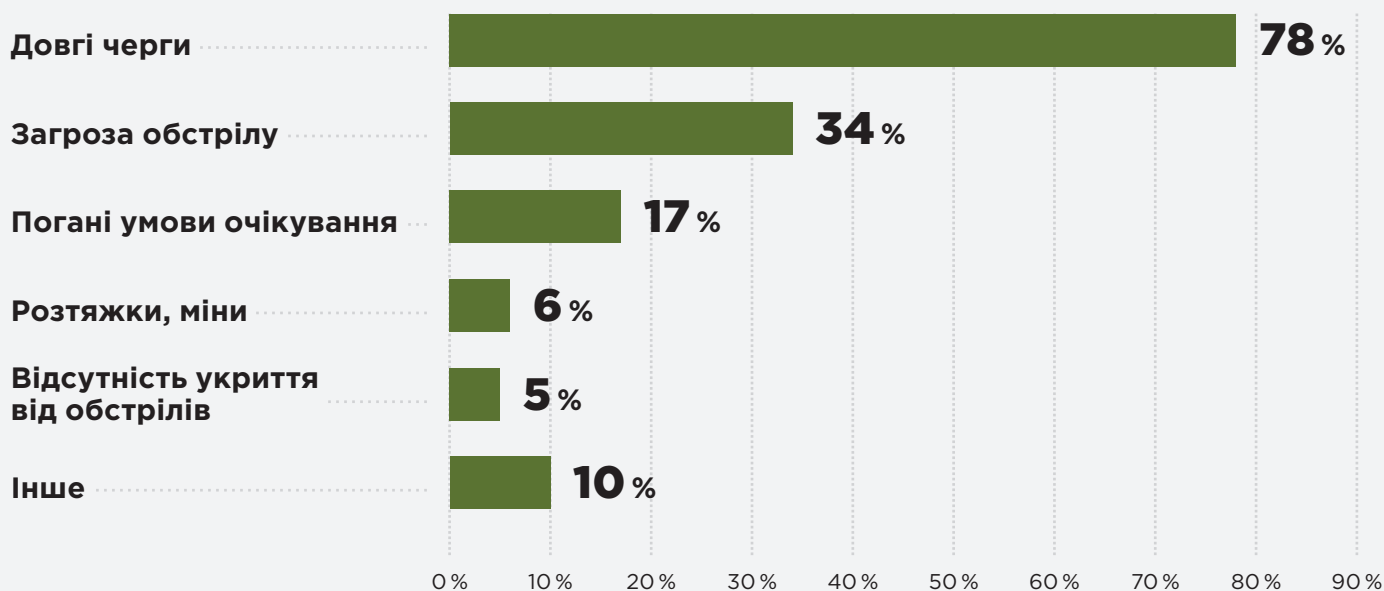
## СКІЛЬКИ КОШТІВ ВИ ВИТРАТИЛИ НА ДОРОГУ?



Що стосується фінансових витрат, пов'язаних з дорогою через лінію розмежування, практично усі респонденти витрачають до 500 грн на дорогу в один бік. При цьому 53% опитаних витрачають менше 200 грн, а ще 43% — від 200 до 500 грн. Також 4% заявили, що витратили на дорогу від 500 до 800 грн, і 0,5% — що витратили понад 800 грн.

## 6. ФАКТОРИ ЗАНЕПОКОЄННЯ ПІД ЧАС ПЕРЕТИНУ ЛІНІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ

ЩО ВИКЛИКАЄ У ВАС ЗАНЕПОКОЄННЯ ПРИ ПЕРЕТИНІ ЛІНІЇ ЗІТКНЕННЯ?



Найбільше занепокоєння серед громадян, які перетинають лінію розмежування викликають довгі черги та тривале очікування. Загалом 78% опитаних висловили свою турботу цим фактом.

На другому місці серед причин занепокоєння знаходяться загрози обстрілів — третина усіх респондентів стурбовані цим ризиком. Під час моніторингових візитів спостерігачі ГО «Фундація.101» зафіксували 5 випадків обстрілів або вибухи неподалік КПВВ у серпні та 2 — у вересні. У серпні найбільше інцидентів було зафіксовано поблизу КПВВ «Мар'їнка». Так, 19, 26 і 27 серпня було чуто обстріли, 27 серпня також зафіксовано вибухи. По одному випадку обстрілів зафіксували поблизу КПВВ «Новотроїцьке» та «Гнутове». У вересні спостерігачі організації зафіксували два випадки вибухів недалеко від КПВВ «Новотроїцьке».

На третьому місці серед причин занепокоєння — погані умови очікування (17%). Далі — наявність вибухонебезпечних предметів, мін та розтяжок (6%), відсутність укриття від обстрілів по дорозі (5%). Менше 1% опитаних висловили стурбованість такими факторами як зловживання владою, проблеми з громадським транспортом (до та між блокпостами) та загрозу сексуального або гендерного насилля. Громадяни, які вказали інше серед факторів стурбованості, найчастіше занепокоєні тим, що в мікроавтобусах не дозволяють проїзд більше трьох пасажирів, а також неможливістю потрапити в пільгову чергу з дитиною, хворою людиною, людиною з інвалідністю<sup>3</sup> тощо.

<sup>3</sup> Згідно інформації, наданої Східним регіональним управлінням Державної прикордонної служби України, наявність «пільгової черги» на КПВВ на лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей жодним нормативно-правовим актом не передбачено. Водночас рішення щодо позачергового пропуску транспортних засобів на територію КПВВ може приймати посадова особа Держприкордонслужби (старший прикордонних нарядів на КПВВ) у виняткових випадках при наявності обґрунтованих і об'єктивних підстав лише щодо важкохворих людей, осіб з фізичними вадами та дітьми до 1 року.



Основним фактором, який впливає на занепокоєння громадян при перетині лінії зіткнення, є контрольний пункт в'їзду-виїзду, через який вони подорожують. Так, наприклад, довгі черги найменше турбують тих, хто подорожує через КПВВ «Гнутове», а найбільше — тих, хто їде через КПВВ «Зайцеве». При середньому показнику занепокоєння довгими чергами в 78%, цей показник суттєво відрізняється для різних КПВВ: «Гнутове» — 49%, «Новотроїцьке» — 75%, «Мар'їнка» — 84%, «Зайцеве» — 99%. Водночас тих, хто прокладає шлях через КПВВ «Зайцеве», найменше турбує загроза обстрілів. При середньому показнику в 34%, на КПВВ «Мар'їнка» він — 47%, на «Гнутове» — 43%, на «Новотроїцьке» — 42% і на «Зайцеве» — лише 5%. Погані умови очікування більше турбують осіб, що подорожують через «Зайцеве» (28%) та «Мар'їнку» (24%), і менше — через «Новотроїцьке» (9%) та «Гнутове» (8%).

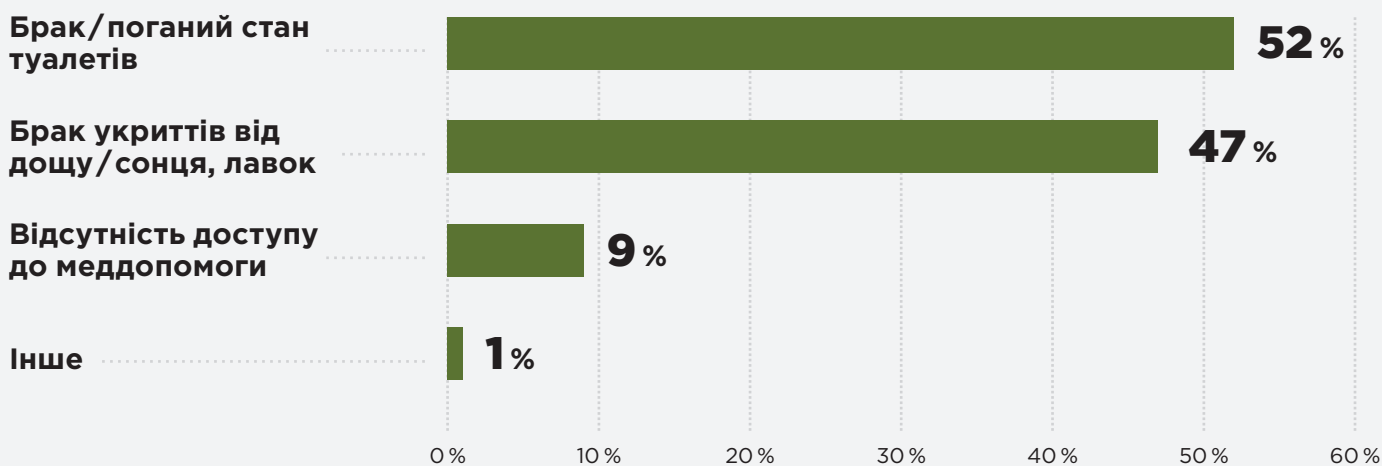
Деякий вплив на формування тих чи інших занепокоєнь має досвід перетину лінії зіткнення. Аналіз даних показує, що рівень занепокоєння можливими несприятливими обставинами серед громадян, які вперше перетинають лінію зіткнення, в середньому нижчий, ніж у тих, хто вже мав досвід перетину лінії розмежування. Швидше за все, це пов'язано з тим, що такі громадяни не мали досвіду перетину лінії зіткнення і не знають, чого очікувати, що може викликати занепокоєння в дорозі.

Варто зазначити, що інші фактори, такі як вік, стать, напрям руху (з контрольованої або неконтрольованої території) практично не мають впливу на різницю в занепокоєннях громадян.

## 7. ОЦІНКА УМОВ ОЧІКУВАННЯ

Люди, що виявили стурбованість умовами очікування, найбільше незадоволені браком або поганим станом туалетів, а також браком лавок та укриття від дощу і сонця.

### ЩО ВИКЛИКАЄ У ВАС ЗАНЕПОКОЄННЯ ПРИ ПЕРЕТИНІ ЛІНІЇ ЗІТКНЕННЯ?



Загалом моніторинг, який проводить ГО «Фундація.101», виявив, що тією чи іншою мірою засоби для забезпечення санітарних умов є на усіх КПВВ. Водночас кількість таких засобів та їхній стан суттєво відрізняється від КПВВ до КПВВ.

Так, наприклад, кількість туалетів на КПВВ «Новотроїцьке» становить 23, в той час як на інших КПВВ їх приблизно втричі менше: 9 — на КПВВ «Зайцеве», 8 — на КПВВ «Мар'їнка», 6 — на КПВВ «Гнутове». Також відрізняється і чистота вбиралень на КПВВ. У серпні-вересні єдине КПВВ із задовільним станом туалетів було «Зайцеве», під час кожного з моніторингових візитів. На інших КПВВ під час двох третин моніторингових візитів вбиральні були брудними, малоприсадними для користування.

Також у серпні-вересні на усіх КПВВ був постійний доступ до води, втім кількість баків з водою відрізнялась залежно від КПВВ. Найбільше їх на КПВВ «Новотроїцьке» та «Зайцев» — по 12 і 8 баків відповідно. Тоді як на КПВВ «Мар'їнка» і «Гнутове» розташовано лише по 2 баки з питною водою.

Пункти медичної допомоги були зафіксовані спостерігачами лише на КПВВ «Зайцеве» та «Мар'їнка». Під час моніторингових візитів у серпні-вересні був зафіксований випадок проблем зі здоров'ям у людини, що перетинала КПВВ. Так, у вересні на КПВВ «Гнутове» жінці літнього віку стало погано в черзі піших зі сторони неконтрольованої території. Працівники Держслужби з надзвичайних ситуацій надали меддопомогу, а прикордонники посадили її на перше авто, яке прямувало на контрольовану територію.

Загалом у ході анкетування громадяни відзначили, що однією з проблем в питанні забезпечення доступу до туалетів та питної води є їх розміщення. Так, туалети і баки з технічною та/або питною водою скупчені біля КПВВ, де черга пришвидшується і громадяни не завжди встигають скористатись цими зручностями через ризик пропустити свою чергу або затримати тих, хто знаходиться позаду. Водночас туалети та вода практично відсутні вздовж черги, на віддаленні від контрольних пунктів.

## ОБЛАШТУВАННЯ КОНТРОЛЬНИХ ПУНКТІВ У ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ



вересень 2016 року

## 8. РЕКОМЕНДАЦІЇ

### 1. Сприяння свободі переміщення через лінію розмежування

Для забезпечення виконання Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженому розпорядженням Кабінету міністрів № 1393-р від 23 листопада 2015 року, Службі безпеки України необхідно внести зміни до Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, які дозволять відновити можливості перетинання лінії зіткнення громадським пасажирським транспортом.

### 2. Поліпшення умов очікування

Для покращення умов очікування на контрольних пунктах в'їзду-виїзду військово-цивільним адміністраціям необхідно забезпечити встановлення додаткових укриттів для захисту від несприятливих погодних умов (навіси від сонця та дощу в теплу пору року та пункти обігріву в холодну пору року), як з боку контрольованої території, так і в «сірій» зоні.

Для покращення умов надання медичної допомоги військово-цивільним адміністраціям необхідно забезпечити встановлення додаткових пунктів медичної допомоги, як з боку контрольованої території, так і у «сірій» зоні.

### 3. Поліпшення санітарного стану

Для покращення санітарного стану на контрольних пунктах в'їзду-виїзду військово-цивільним адміністраціям необхідно забезпечити регулярне очищення туалетів та прибирання сміття з узбіччя.

Для покращення умов водопостачання військово-цивільним адміністраціям необхідно забезпечити більше покриття питною водою місць очікування, як з боку контрольованої території, так і у «сірій» зоні.

### 4. Покращення інформування про небезпеку замінування

Для підвищення рівня обізнаності про ризики, пов'язані із замінуванням і вибухонебезпечними залишками війни, Державній прикордонній службі України та Антитерористичному центру при СБУ необхідно посилити інформування про замінування узбіччя вздовж місць очікування.

### 5. Забезпечення гідних умов перевірки громадян при перетині КПВВ

Для забезпечення гідного ставлення при особистому огляді жінок на контрольних пунктах в'їзду-виїзду Державній прикордонній службі України та Державній фіскальній службі України необхідно забезпечити достатню кількість працівників жіночої статі.

## ПАРТНЕРИ

